

УДК 316.3 (477.83) “1945/1958)

П 58

Руслана ПОПП

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ
ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(середина 40-х – 50-ті рр. ХХ ст.)**

У статті на основі архівних документів розкривається соціальна структура населення Дрогобицької області в повоєнні роки. Простежуються основні фактори і чинники, які впливали на її докорінну трансформацію за умов відновлення та утвердження в краї радянського режиму. Показано особливості кадрової політики влади. Доводиться, що нова соціальна структура населення краю сприяла його швидкій радянізації.

Ключові слова: *Дрогобицька область, соціальна структура, робітники, колгоспники, інтелігенція, номенклатура.*

Соціальна структура населення – надзвичайно важливий соціальний регулятор еволюції суспільства. Вона визначає шляхи розвитку й ефективність економіки, оскільки різні соціальні групи посідають у ній цілком визначене становище і прагнуть до реалізації своїх інтересів. Соціальна структура має вирішальний вплив і на політичні відносини в суспільстві, які є відносинами між різними групами щодо використання державної влади. Аналіз соціальної структури у певні історичні періоди є особливо актуальним для сучасного українського суспільства, в якому спостерігаються активні трансформаційні процеси. Врахування історичних уроків економічної та соціальної політики держави, її наслідків сприятиме ефективності сучасних реформаційних заходів. Також одним із ключових моментів, який визначає сьогоденний попит суспільства на засвоєння історичної спадщини, є вивчення соціальних процесів не лише у загальноукраїнських масштабах, а й на місцевому рівні.

© Попп Руслана, 2010

Соціальні процеси, які відбувалися на західноукраїнських землях у перші повоєнні роки у радянський період розглядалась тенденційно, увага сконцентрована була лише на позитивних змінах. Серед сучасних науковців, які дають нову оцінку соціальним трансформаціям минулого, хочемо виділити публікації О.Луцького, в яких аналізується політика радянської влади щодо інтелігенції західних областей України [15]. Становище колгоспного селянства краю розкривається у працях М.Сенькова [20], [21], [22]. Соціальний статус населення російської національності дослідив І.Терлюк [23]. У наукових розвідках В.Гулая висвітлюються етносоціальні процеси, зокрема, особливості соціально-професійної структури населення західноукраїнського регіону у перше повоєнне десятиріччя [2], [3], [4]. Для сучасних досліджень характерний критичний підхід, що відбиває суперечливість та болісність процесу інтегрування західних областей України в радянську суспільну систему. Однак проблеми соціально-професійних змін у Дрогобицькій області у повоєнні роки не були повно розглянуті.

У цій статті автор ставить за мету охарактеризувати основні соціальні групи населення Дрогобицької області, особливості їхнього формування та освітній рівень, проаналізувати кадрову політику влади в умовах прискореної “радянзації” та уніфікації краю у повоєнні роки.

Соціальну структуру населення УРСР, як і в СРСР загалом, становили два класи (робітники та колгоспне селянство) й одна верства (прошарок) – інтелігенція. Саме таку модель суспільства сталінський тоталітарний режим почав формувати в повоєнні роки на західноукраїнських землях.

Здійснена у повоєнні роки індустріалізація Дрогобищини сприяла зростанню робітничого класу. Після завершення окупації Дрогобицької області тільки на нафтових підприємствах, які прискореними темпами відновлювали свою роботу, працювало близько 10 тис. робітників [IV, 34]. Численне робітництво мало стати опорою влади, адже, за офіційною ідеологією, це був політично активний, ідеологічно свідомий клас радянського суспільства. У секретній доповідній

Дрогобицького обкому партії центральному компартійному керівництву республіки у липні 1944 р. про політичні настрої населення області зазначалося, що “проявів ворожих настроїв серед робітників немає” [IV, 18].

Зростання чисельності робітників під час індустріалізації регіону, розвитку його соціально-гуманітарної сфери було у повоєнні роки дуже суттєвим. У 1946 р. у Дрогобицькій області працювало 20 472 робітники, у 1950 – 25 032, у 1957 р. робітників уже налічувалося 32 332 особи. Сюди не включені члени артілей промислової кооперації, робітники промислових підприємств колгоспів, а також робітники частини дрібних підприємств. Це 82,9% усіх працюючих у промисловій сфері області [17, 15].

Основною частиною робітництва області стала молодь, зокрема, сільська. Необхідну фахову підготовку молоді робітники отримували у ремісничих та залізничних училищах, школах фабрично-заводського навчання. Крім цього, робітників масових професій готували безпосередньо на виробництві. У середовищі робітників за характером праці виділялись такі групи: робітники висококваліфікованої праці, робітники кваліфікованої праці, робітники малокваліфікованої праці, робітники некваліфікованої праці. Проте реально існуючі серед робітників відмінності в рівневі освіти, фахової підготовки, матеріально-побутового становища, виходили за межі цих груп.

Після війни збільшення чисельності зайнятих у промисловості, як правило, здійснювалося за рахунок села, закріпилася невідповідність у розподілі працівників матеріального виробництва і сфери послуг. Питома вага промислово-виробничого персоналу Дрогобицької області до загального числа всіх робітників і службовців у 1950 р. становила 32,2% [17, 114].

У повоєнні роки радянське керівництво продовжує запроваджувати в західноукраїнському селі колгоспну систему господарювання. Абсолютна більшість селянства краю її не підтримувала. Щоб пришвидшити перетворення селянина – одноосібника на колгоспника, до тих, хто не хотів вступати до колгоспів, чинив відкритий опір, влада застосовувала засоби примусу, погроз, залякування, шантажу, провокацій, вивезення

до Сибіру і навіть убивства. “Робітничо-селянська держава”, звісно, не могла офіційно виступати проти селян. Тому репресували їх під гаслами боротьби з куркулями. За офіційними даними, на 1 серпня 1947 р у західних областях України налічувалося 16 347 “куркульських господарств”, зокрема, в Дрогобицькій області 1 419 [20, 492]. Насправді під час суцільної колективізації розкуркулювати, а тим більше ліквідувати “як клас” не було кого, адже відразу після війни органи влади конфіскували землі селянських господарств, які перевищували встановлені норми землекористування. Як правило, місцева влада керувалася минулим хлібороба. До куркулів зараховували тих, хто до вересня 1939 р. і під час німецької окупації мав міцне господарство, орендував землю, використовував найману працю. При цьому наявний майновий стан уже не брали до уваги [20, 492]. Відсутність чітких критеріїв для визначення “куркульських господарств” показують і розбіжності даних у тогочасних документах. На весну 1947 р. у Стрийському районі за звітами районного відділу сільського господарства було 80 “куркульських господарств”, за інформацією райкому партії – 170, а у рапорті райуповноваженого міністерства заготівель фігурує цифра – 400. Потрібно визнати, що не всіх селян залучали до колгоспу силою. Невелика частина бідняків і сільських наймитів під впливом сталінської пропагандистської машини шукали в колгоспах свій порятунок, вихід зі злиднів і бідувань.

До липня 1947 р. у Дрогобицькій області було найменше колективних господарств порівняно з іншими західноукраїнськими регіонами – лише 20 [19, 361]. Форсувати процес влада змогла після жовтневого виселення населення. Тоді обласне керівництво рапортувало про виселення у віддалені райони Радянського союзу 4 559 сімей (14 489 осіб). За соціальним складом це були “сім’ї куркулів – 432 (1 459 осіб); сім’ї середняків 3 146 (10 182 осіб); сім’ї бідняків – 792 (2 458); сім’ї колгоспників – 6 (20 осіб); сім’ї службовців – 53 (156 осіб); сім’ї робітників 78(99 осіб)” [8, 334]. На 20 жовтня 1947 р. колгоспів було вже 25 – це 857 господарств, 0,05% від усіх селянських дворів [19, 361]. Це набагато менші показники колективізації, ніж в інших західноукраїнських областях. Така

ситуація була зумовлена й активною антиколгоспною боротьбою ОУН – УПА в краї. Українські визвольні сили захищали трудову приватну власність селян, відстоювали розвиток вільного підприємництва. Дуже часто селяни ставали заручниками протистояння влади і національно-визвольного руху. Слушно зазначає М.Сеньків, не можна забувати, що одні нелюдськими методами насаджували антинародний колгоспний устрій, інші усіма можливими засобами протидіяли його утвердженню [20, 494]. Тільки придушивши опір підпілля, радянська влада могла формувати колгоспи.

До кінця 1948 р. за офіційними даними було колективізовано 80% селянських господарств Дрогобицької області [20, 494]. Загалом у її 25 районах у 1955 р. було колективізовано в середньому понад 99% селянських господарств та посівних площ [17, 33].

За радянської дійсності нова соціальна група західноукраїнського суспільства – “селянин-колгоспник” – опинилася в умовах повної правової незахищеності. Колгоспники не мали паспортів, несли позасудове покарання за невиконання норм відробітку трудовнів. Колгоспне селянство піддавалося і жорсткій системі економічного визиску через необґрунтовано високі податки, відсутність гарантованої оплати, особливо у грошовій формі. Лише в Меденицькому районі Дрогобицької області в 1949 р. за невиконання сільгосподатку були засуджені з конфіскацією майна 22 сім’ї селян, які не змогли сплатити податок на суму 121 095 карбованців [12, 37]. Вони не були зацікавлені в результатах своєї праці, а це породжувало соціальну пасивність.

Позитивним було те, що у повоєнні роки поступово підвищувався культурно-освітній рівень селянства. Було подолано неписьменність і малописьменність серед дорослого населення західного регіону, в тому числі селянства. Незважаючи на ідеологічну спрямованість навчання, здобувши початкову та семирічну освіту, сільська молодь змогла на курсах при МТС у школах набувати масових професій – машиністів, трактористів, комбайнерів, рільників, садівників, рахівників, бухгалтерів, санітарів, ветфельдшерів. Влада намагалася діяти і з

деяким заохоченням, не тільки будуючи школи, а й стадіони, проводячи конкурси і показові свята [21, 72].

Інтелігенції у структурі радянського суспільства відводилася роль “прошарку” між двома трудовими класами – робітниками й селянами. Вона не вважалася окремим класом, оскільки не займала самостійного становища в системі виробництва й розподілу матеріальних благ. Передбачалося, що лише у процесі соціалістичного будівництва, змінивши “свою соціальну сутність”, інтелігенція зможе перетворитися на однорідну соціальну верству, зайняти рівноправне становище поміж робітників і колгоспників. Приналежність до цього “соціального прошарку” визначалася наявністю диплома про певну професійну кваліфікацію й зайнятістю у сфері розумової праці, а якісний, моральний аспект цього явища не брався до уваги [11, 272].

Сучасні соціологи виділяють у середовищі радянської інтелігенції такі групи: 1) вищі прошарки партійної, державної і господарської бюрократії; 2) прошарки, найбільш низькооплачувані і соціально незахищені. Це інженерно-технічні працівники, рядові працівники науково-дослідних інститутів, педагогічних, медичних закладів; 3) керівники середніх за розміром і значенням підприємств, організацій, структурних ланок апарату; 4) ідеологічні працівники різних рангів і видів, особи “вільних професій”, верхівка культурно-просвітницьких організацій та педагогічних установ.

Промисловим підприємствам, культурно-освітнім і медичним закладам Дрогобицької області, які відновлювали або розпочинали свою діяльність у перші повоєнні роки потрібні були фахові спеціалісти. Малочисельна місцева інтелігенція, яка вціліла після воєнних років і залишилася у краї на час приходу радянської армії, не могла забезпечити усі кадрові потреби. Із 5 383 учителів, які працювали у Дрогобицькій області до війни, після окупації залишилося 1 800, з 648 лікарів – лише 98, з 1 346 осіб середнього медперсоналу – 86 [VII, 19]. Катастрофічно не вистачало інженерно-технічних працівників для нафтопереробної промисловості [IV, 494]. Кадрові проблеми загострювалися і у зв'язку з постійними міграційно-переселенськими процесами перших повоєнних років. Плинність

працівників на підприємствах, установах, культосвітніх закладах області, у зв'язку з виїздом спеціалістів польської національності, становила 60% [I, 12].

Тому в область масово скеровувалися інженери, вчителі, митці і лікарі. Хоча до праці і була залучена частина місцевої інтелігенції, основними мотивами керованої тоталітарним режимом міграції були саме політичні міркування. Недовіра до місцевого населення, особливо інтелігенції, стала визначальною рисою сталінської кадрової політики на західноукраїнських землях у повоєнний період. У кінці 1948 р. із 953 представників інтелігенції Дрогобича лише 216 були місцевими [III, 176, 36]. Із 40 викладачів учительського інституту влітку 1952 р. лише двоє були із західних областей України [9, 35]. Незважаючи на повоєнні випуски місцевих вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, у 1953 р. із 228 учителів Дрогобича місцевих було 34 педагоги, із 361 інженерно-технічного працівника промислових підприємств міста “195 товаришів з числа місцевого населення” [14, 687]. Така сама ситуація була й в інших містах і районах області. У Самборі із загальної кількості 45 лікарів – 6 були місцеві, з 83 осіб середнього медичного персоналу – тільки 12. Серед керівників чотирьох технікумів і торговельно-кулінарної школи Самбора місцевих спеціалістів не було, а з 67 викладачів – 16 педагогів були “західняками” [14, 688]. Місцева кваліфікована інтелігенція не задовольняла потреб радянського керівництва саме щодо соціального походження, політичних переконань, моральних принципів. Радянська влада розцінювала її насамперед як носія національної самосвідомості, натхненника “українського буржуазного націоналізму”. Це було перебільшенням, адже, як доводила боротьба ОУН – УПА з більшовицькою владою, безпосередня участь інтелігенції у ній була порівняно незначною. Утім, на свідому українську інтелігенцію було покладено відповідальність за невдачі у здійсненні радянізації краю [5, 15].

Не всі прислані спеціалісти в цей період мали й відповідний фаховий рівень. У 1945 р. шість осіб, які обіймали керівні посади в “народній освіті” Дрогобича, не мали вищої освіти. Серед інженерно-технічних працівників підприємств

міста теж було дуже багато людей без відповідної фахової підготовки [VIII, 12].

Кількісні параметри інтелігенції у повоєнні роки поступово зростали. Наприкінці 1953 р. в Дрогобичі працював 161 лікар, 263 особи середнього медперсоналу [XI, 38]. Од 1945 до 1953 рр. викладацький склад пединституту збільшився з 22 до 40 викладачів [9, 35]. За офіційними статистичними даними, кількість спеціалістів із вищою освітою у народному господарстві Дрогобицької області протягом 1950 – 1953 рр. зросла з 4 286 до 6 040 осіб [17, 117].

Кількість осіб із вищою і середньою спеціальною освітою значно поповнювалася за рахунок випускників місцевих навчальних закладів. Важливу роль у формуванні нової радянської інтелігенції міста відіграв Дрогобицький учительський інститут. У повоєнні роки, попри певні особливості набору, зберігається стала тенденція щодо збільшення кількості студентів та випускників педагогічного інституту. За період 1947 – 1954 рр. вищий навчальний заклад підготував 1 267 осіб стаціонарної форми навчання та 760 заочно [9, 35]. Загалом вищі та середні спеціальні заклади Дрогобицької області випустили протягом 1946 – 1957 років 13 463 спеціалісти [17, 148].

Значних зусиль влада докладала, щоб швидко змінити соціальний склад студентства. Зміни в соціальному складі студентства у післявоєнні роки здійснювалися переважно організаційно-механічним шляхом. До того ж порушувався нормальний цикл відтворення кадрів вищої кваліфікації, що потребував досить широкої загальної культурно-освітньої підготовки, якої не було у “класово близьких” верств населення. Жорсткий класовий підхід при формуванні студентства заклав основи для майбутнього зниження якісного рівня інтелігенції. Карні органи пильно стежили за контингентом вступників до вищих навчальних закладів та студентами. У Директиві управління в справах вищої школи від 10 жовтня 1946 р. під грифом “Таємно” вимагалось від керівництва інституту прискорити подання відомостей “про партійний, національний, віковий склад усіх студентів” [XIV, 226]. Постійні перевірки і чистки виявляли активних учасників підпілля ОУН – УПА,

“класово ворожі елементи”, що, як правило, були дітьми заможних селян, священників, мали родинні зв’язки з членами ОУН – УПА та їхніми прихильниками.

Високі темпи зростання кількості інтелігенції сприяли поповненню різних галузей господарства, освіти й культури фахівцями з вищою й середньою спеціальною освітою, засвідчували зростання інтелектуального потенціалу суспільства.

Водночас для радянської системи важливою була насамперед політична позиція спеціаліста. Засоби та методи, що їх активно застосовував режим для “перевиховання” інтелігенції, зводилися не лише до пропагандистсько-ідеологічного пресингу, а й до репресивних акцій: звільнень із роботи, депортацій, арештів, фізичних знищень. Так, у 1949 р. завідувач кафедри математики Дрогобицького учительського інституту В.М.Савронь був звільнений як такий, що “...не забезпечує ідейного виховання студентів, на лекціях допускає грубі і ворожі ідеалістичні помилки, в громадсько-політичному житті інституту проявляє аполітичність” [10, 163]. У 1951 н.р. був репресований В.І.Регей, який з 1946 р. працював викладачем німецької мови, а з 1949 по 1951 р. – заступником директора навчального закладу. Він був засуджений до 25 років таборів. До кінця 1951/52 н.р. був звільнений з роботи доцент кафедри літератури І.С.Романченко, який, як зазначалося у звіті про роботу інституту за цей навчальний рік, “проводив антирадянську діяльність і допускав у лекціях прояви буржуазного націоналізму”. У квітні 1952 р. з подібних мотивів перестали працювати у інституті кандидат історичних наук, завідувач фізико-математичного та історичного відділів П.З.Козік та кандидат філологічних наук М.Д.Коробко [9, 35].

Результатом жорсткої, детермінованої ідеологічними принципами соціальної політики тоталітарної держави стало зведення інтелігенції до широкої суспільної групи службовців. Особливе місце серед них зайняла привілейована група партійно-державної бюрократії. Її окремий соціальний статус визначався належністю до певних керівних посад (номенклатури), персональний склад якої затверджувався партійними комітетами різних рівнів – від ЦК ВКП(б) до

міських і районних партійних комітетів. Кількість номенклатурних працівників із кожним роком зростала. У першому півріччі 1946 номенклатура міськкому партії збільшилася з 297 до 367 – тобто понад 80,9% [II, 13]. Під час ліквідації Дрогобицької області у травні 1959 р. було звільнено 3 700 номенклатурних працівників обласних організацій [XII, 18].

Номенклатура, як правило, складалася з наділених зі східних областей УРСР і РРСФР кадрів. У 1944 р. у Дрогобицькій області працювало 5 783 прибулих відповідальних працівників. За своєю занятістю вони розподілялися так: 28% – це працівники органів НКВС, НКДБ, у промисловості, транспорті та зв'язку працювало 22% присланих кадрів, радянських установах – більше 8%, партійних – понад 5%, комсомольських – майже 4%, сільськогосподарських та заготівельних – 3% [VI, 1]. Усі керівні посади в обкомі партії обійняли прибулі функціонери, зокрема, першим секретарем обкому був призначений командир партизанського з'єднання. Олексенко, другим секретарем – заступник секретаря ЦК КП(б)У Горобець, секретарем по кадрах – завідувач сектором відділу кадрів ЦК КП(б)У Короленко, секретарем по агітації Запорізького обкому партії Дейнека [V, 11].

І хоча з високих партійних трибун постійно декларувалося забезпечення в західних областях широкого висування на керівну роботу місцевих вихідців, відданих радянській владі, насправді місцеві призначалися на другорядні пости. У червні 1953 р. із 268 працівників номенклатури міськкому партії з місцевого населення було лише 29 осіб. Серед 52 керівників промислових підприємств, транспортних і будівельних організацій, лише 5 походили із західних областей України, із 12 директорів шкіл – двох. Навіть директори лазні та оли йшлося санітарної очистки міста виявилися незамінними спеціалістами, про призначення на цю роботу місцевих [14, 687]. У міській раді Самбора, за винятком голови виконкому і завідувача загальним відділом працювали усі приїжджі. На Пленумі Дрогобицького обкому КП(б)У, що розглядав питання про дискредитацію місцевих кадрів у західних областях України (червень 1953 р.), секретар Дрогобицького обкому КП(б)У Костюк наголошував,

що “представники партійного апарату в переважній більшості орієнтувалися на кадри, які прибули з східних областей, не помічаючи у себе чудових працівників з місцевого населення, у яких почуття патріотизму до своєї області, міста, підприємства, чи установи не менше, ніж у прибулих сюди, можливо, на певний період людей зі східних областей [14, 687].

Невисоким був і освітній рівень номенклатурних працівників. На серпневому 1946 р. пленумі ЦК КП(б)У було озвучено майже анекдотичний приклад, коли секретар одного з райкомів Дрогобицької області, характеризуючи на політзанятті різницю між матеріалістами та ідеалістами, пояснив, що матеріалісти – це шахраї, які займаються крадіжками, самозабезпеченням тощо, а ідеалісти – це чесні люди. Це яскраво демонструє рівень надісланої зі сходу номенклатури [18, 214].

Керівні працівники державно-партійного апарату, силових структур не хотіли зважати на місцеві особливості, зневажливо ставилися до краян. допускалися зловживань та порушень закону [6, 294 – 299]; [7, 299 – 301]. “Номенклатура” вирізнялася не тільки вищим соціальним статусом, а й рівнем життя, неписані правила апаратної гри зумовлювали визначений тип поведінки; належність до владної еліти відкривала доступ до привілеїв і пільг.

Соціальні групи та прошарки, що не вписувалися у пропоновану радянською системою схему, ставали об’єктом жорстко детермінованої ідеологічними постулатами соціальної політики влади, спрямованої на позбавлення їх економічної незалежності, суспільного впливу. Антирелігійна й антицерковна політика радянської влади були направлені на знищення традиційно досить впливової верстви західноукраїнського суспільства – греко-католицького духовенства. Влада вважала, що церква і духовенство є основними перешкодами у реалізації імперських планів знищення духовності і національної ідентичності українського народу, не менш безпечним чинником, ніж УПА і підпілля ОУН [16, 553]. За даними радянських уповноважених у справах РСРПЦ, у Дрогобицькій області навесні 1945 р. нараховувалося 658 греко-католицьких храмів [1, 122].

З відновленням радянської влади на західноукраїнських землях розгортається кампанія з ліквідації УГКЦ, в якій застосовували випробувані методи: репресії проти духовенства, насильницьке навернення до православ'я, протиунійна наклепницька пропаганда та агітація. Вирішальна роль відводилася Львівському собору 1946 р., який ухвалив рішення про повернення УГКЦ в лоно РПЦ. Попри переслідування, як доводить дослідник В.Марчук, значна частина греко-католицького духовенства чинила опір комуністичному режиму, були відверті відмови прийняти православ'я, агітація серед вірних, офіційна відмова від своїх парафій та підпільна відправа церковних обрядів. Ті священники, які не приймали православ'я, діяли в незареєстрованих церквах. На перше квітня 1947 р. у Дрогобицькій області 325 священників прийняли православ'я, 34 залишалися вірними вірі. В області нараховувалося 34 незареєстрованих церкви [16, 553].

Чи не найбільший опір чинили владі греко-католицькі монахи, ще наприкінці 1945 – на поч. 1946 рр. у Дрогобичі було ув'язнено настоятеля василіанського монастиря Йосифа Лучинського. У березні 1947 р. у Дрогобицькій області залишилося 2 жіночих монастирі – один у самому Дрогобичі з 30 монахинями і другий у Самборі, де перебувало 15 сестер служебниць. До 1949 р. вони були повністю ліквідовані [1, 168 – 169].

У процесі проведення перебудови соціально-економічного життя у регіоні перестали існувати так звані “експлуататорські” прошарки суспільства: буржуазія, торговці, заможні селяни. Але, навіть застосування найжорстокіших засобів регулювання соціальної структури і зайнятості населення Дрогобицької області не дало владі змоги повністю ліквідувати так звані паразитичні прошарки суспільства (злочинців, жебраків, непрацюючих осіб працездатного віку). Зусилля більшості населення області були спрямовані на адаптацію до нової соціальної реальності й часто на пошук шляхів виживання. Боячись репресій, багато хто змінював свою професійну діяльність, працював у сферах, що не мали нічого спільного з колишньою зайнятістю. Соціальна структура тоталітарного суспільства була жорстко детермінованою жодні впливи не могли зруйнувати головної

соціальної межі – між правлячою елітою (вищих верств господарської, партійної, державної номенклатури) та рештою суспільства. Решта суспільства, що не належала до еліти, була соціально слабодиференційованою. Через відчуження від власності та влади вона не могла ефективно впливати на суспільні процеси. Соціальні переміщення в ній могли бути тільки горизонтальними, стосуючись професії, а не зміни соціальної позиції в суспільній ієрархії, позаяк реально соціальні позиції робітника, селянина, інтелігента відрізнялися мало. Слабка вертикальна мобільність підривала стимули до соціальної і трудової активності, консервувала низькі життєві стандарти переважної більшості суспільства.

Утвердження радянської влади на Дрогобиччині, як і у всіх західних областях УРСР, супроводжувалося трансформацією традиційної соціально-професійної структури населення краю. Ігноруючи регіональну специфіку, інтереси та прагнення людей, радянська влада форсованими темпами, адміністративними і репресивними методами насаджувала нову соціальну структуру, що зводилася до формули “2+1” (двох основних класів – робітників та селян і соціального прошарку – трудової інтелігенції). До кінця 40-х років у краї сформувалася чисельна соціальна група колгоспників, які перебували в умовах майже цілковитої економічної та правової незахищеності. Потреби індустріалізації, розвиток культури й освіти в регіоні сприяли швидкому формуванню робітничого класу, нової радянської інтелігенції. Водночас особливе місце в соціальній структурі суспільства зайняла нечисленна привілейована верства партійно-державної бюрократії – номенклатура. Ініційовані та керовані владою зміни соціальної структури були спрямовані на ліквідацію селян-одноосібників, дрібних торговців, ремісників, національно свідомого духовенства. Закладені в період деформації соціально-професійної сфери негативно вплинули на подальший розвиток західноукраїнського регіону.

Перспективним у дослідженні обраної теми є детальне вивчення окремих професійних груп та їх внесок у соціально-економічний і культурно-освітній розвиток краю.

Джерела та література

- I. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО) – Ф.П. 5001.
– Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 12.
II. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 13.
III. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 1.– Спр. 176. – Арк. 36.
IV. ДАЛО. – Ф. П.5001.– Оп. 2. – Спр. 34. – Арк. 34.
V. ДАЛО. – Ф. П.5001.– Оп. 2. – Спр. 108. – Арк.11.
VI. ДАЛО. – Ф. П.5001.– Оп. 2. – Спр. 111. – Арк. 1.
VII. ДАЛО. – Ф. П.5001.– Оп. 2. – Спр. 51 – Арк. 19.
VIII. ДАЛО. – Ф. П. 5002. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 12
IX. ДАЛО. – Ф.П. 5002. – Оп. 1. – Спр. 152. – Арк. 124.
X. ДАЛО. – Ф. П. 5002. – Оп. 1. – Спр. 176. – Арк. 37.
XI. ДАЛО. – Ф. П. 5002. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 38.
XII. ДАЛО. – Ф. П. 5002. – Оп. 1. – Спр. 531. – Арк. 18.
XIII. ДАЛО. – Ф. Р. 2018. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 74.
XIV. ДАЛО. – Ф. Р. 2018. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 226.

1. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 – 1950) – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – 268 с.

2. Гулай В. Кадрова політика радянського режиму в західних областях України в перші повоєнні роки // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Львів, 23 – 24 вересня 1999 р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 205 – 208.

3. Гулай В. Соціально-економічні аспекти “радянїзації” західних областей України (друга половина 40-х – 50-ті роки) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. Збірник наукових праць. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – Вип. 3. – С. 174 – 179.

4. Гулай В. Формування соціально-професійної структури населення Львівської області (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені І. Франка. Збірник наукових праць. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – Вип. 4. – С. 384 – 389.

5. Дашкевич Я. Дослідження націоналізму. Вступні уваги // Україна в минулому. Збірник статей. – Вип. 7. – Київ – Львів, 1994. – С. 7 – 18.

6. Довідка в. о. прокурора Дрогобицької області уповноваженому ЦК КП(б)У про злочинні дії партійно-радянського

активу над українцями / Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга перша. – Львів : Астролябія, 2009. – С. 294 – 299.

7. Довідка військового прокурора військ МВС Дрогобицької області про злочини працівників органів МВС і МДБ проти українського населення за 1946 рік / Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга перша. – Львів : Астролябія, 2009. – С. 299 – 301.

8. Доповідна записка Дрогобицького обкому КП(б) У про депортацію та політичні настрої населення області / Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга перша. – Львів : Астролябія, 2009. – С. 333 – 335.

9. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. Науково-популярне видання. – Дрогобич – Львів : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2001. – 328 с.

10. Історія Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в іменах. – Дрогобич: Коло, 2005. – 224 с.

11. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К. : Основи, 1997. – 423 с.

12. Когут П.В. Колективізація в західноукраїнському селі – Львів : ЛФ УАДУ- Логос, 2000. – 80 с.

14. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. – Т. І. 1939 – 1953. – К. : Наук. думка, 1995. – 748 с.

15. Луцький О. Приборкання інтелігенції (1939 – 1953) / Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга перша. – Львів : Астролябія, 2009. – С. 581 – 596.

16. Марчук В. Українська Греко-католицька церква в 1946 – 1987 роках // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 550 – 563.

17. Народне господарство Дрогобицької області. Статистичний збірник. – Дрогобич : Дрогобицьке обласне видавництво, 1956.

18. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-ті роки ХХ ст. – К. : Наук. думка, 1997. – 349 с.

19. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2002. – 519 с.

20. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40-х років // Україна : культурна спадщина, національна

свідомість, державність. – Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 488 – 497.

21. Сеньків М. Освітня політика радянської влади щодо західноукраїнського селянства (1944 – 1955 рр.) // Проблеми гуманітарних наук : Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2007. – С. 66 – 76.

22. Сеньків М. Західноукраїнське село : насильницька колективізація 40 – поч. 50-х рр. ХХ ст. – Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2002. – 292 с.

23. Терлюк І.Я. Росіяни західних областей України (1944 – 1996 рр.). (Етносоціальне дослідження). – Львів : Центр Європи, 1997. – 176 с.

Попп Руслана. Формирование социальной структуры населения Дрогобычской области (середина 40-х – 50-е годы ХХ века). В статье на основании архивных документов раскрывается социальная структура населения Дрогобычской области в послевоенные годы. Прослеживаются основные факторы, которые воздействовали на ее коренное трансформирование в условиях восстановления и утверждения в крае советского режима. Проанализированы особенности кадровой политики власти. Доказано, что новая социальная структура населения края способствовала его быстрее советизации.

Ключевые слова: Дрогобычская область, социальная структура, рабочие, колхозники, интеллигенция, номенклатура.

Popp Ruslana. The social structure of the Drohobych region population (mid 40s – 50s of the 20th century). The article based on archival documents reveals the social structure of the Drohobych regional population in the post-war period. The main factors and the factors that influenced its radical transformation under conditions of recovery and consolidation in the land of the Soviet regime have been traced. Peculiarities of the government personnel policy have been analysed. It has been proved that a new social structure of population of the region contributed to its faster Sovietization.

Key words: Drohobych region, social structure, workers, farmers, intelligentsia, nomenclature.